

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора економічних наук, доцента Маслова Анатолія Олександровича
на дисертацію Гасанова Сергія Станіславовича

“Структурні трансформації економіки і державних фінансів
в умовах інституціональної невизначеності”,

поданої на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки

Актуальність теми дисертаційної роботи.

Головна особливість сучасного етапу структурних трансформацій економіки і державних фінансів в Україні полягає в тому, що вони відбуваються в умовах інституціональної невизначеності та фінансової нестабільності, подолання яких є необхідною умовою кінцевого успіху проголошеного курсу політичних, економічних та соціальних реформ. Сучасний стан економіки в цілому, і державних фінансів України, зокрема, насамперед зумовлює необхідність глибокого переосмислення як загальних теоретичних засад, так практичних кроків у здійсненні структурних трансформацій, які мали місце щонайменше впродовж останньої чверті століття в нашій країні, а на разі відбуваються в умовах нових реалій – відповідно до євроінтеграційного вектору розвитку, обраного народом України, та суттєвого посилення впливу факторів непередбачуваності, невизначеності, ризиків та загроз на стан національних економічних і фінансових систем як розвинених країн, так і країн з ринками, що формуються, країн з транзитивними економіками.

Економічна теорія кінця ХХ – початку ХХІ ст. ст. стоїть перед викликом з боку тих трансформаційних процесів, які нині відбуваються у національних і світовій економіці та суспільстві в ході становлення постіндустріального суспільства та відповідної йому інформаційної та цифрової економіки. Економічна теорія також перебуває у трансформаційному стані, у пошуці нової парадигми, і покликана не лише вирішувати завдання виявлення глибинних суттєвих зв'язків між господарською практикою, економічною теорією та економічною політикою, побудови адекватної системи понятійно-категоріального апарату, а й пропонувати науково обґрунтовані напрями та механізми економічної політики, вчасно реагувати на глобальні виклики, у тому числі й для конкретних умов національних транзитивних економік.

Зростання значення інституціонального напрямку в економічній науці і практиці господарювання дає можливість і ставить в обов'язок дослідження особливостей інституційного забезпечення структурних реформ як в ряді розвинених країн, так і в країнах з транзитивною економікою. У свою чергу, це дає можливість творчого використання досвіду структурних трансформацій економіки і державних фінансів в Україні згідно з національними, загальнодержавними, а не олігархічно-клановим й вузько

ФІНАНСОВО УПРАВЛІННЯ

ВХІДНИЙ № 07/318-1

Від. 23.09 2019

груповими інтересами. Глибока інституціональна криза, що склалася, і яка супроводжується інституційними пастками та інституційними порожнечами, неякісним інституційним середовищем, багато в чому зумовлена домінуванням плутократичних інтересів, становить суттєву особливість сучасного етапу структурних трансформацій економіки і державних фінансів в Україні.

Отже, за обставин, що склалися, основною функцією структурної політики держави є подолання господарського безладу, формування інституційних умов для проведення справжніх реформ, спрямованих на відновлення пріоритетів загальнодержавних інтересів та забезпечення економічного зростання в інтересах всього українського народу.

Стан державних фінансів України сьогодні, з одного боку, відображає історично накопичені структурні деформації національної економіки, її недостатню конкурентоспроможність, специфічні інституційні “провали” держави щодо виконання своїх конституційно визначених функцій, а з іншого – накладає значні фінансові обмеження на модернізаційні структурні зміни, які насамперед пов’язані зі стратегічними факторами стійкого зростання, а саме: інвестиціями у ті сектори економіки, які формують нову якість людського капіталу (освіта, наука, охорона здоров’я), та інтелектуально-залежні, інтелектуально-місткі технології ХХІ-го сторіччя.

Ситуація, що склалася, і яка призвела до втрати країною конкурентоспроможності у цих секторах, становить реальну загрозу національній безпеці, яку буде набагато важче подолати, ніж дефіцит енергетичних ресурсів. Аксіомою є те, що структурна модернізація реального сектору економіки неможлива без стійких державних фінансів, так само, як і здорові державні фінанси не стануть реальністю в умовах структурно застарілої та інституційно недосконалої економіки.

Актуальність дисертації Гасанова С.С. полягає також у тому, що сучасний стан економіки країни в цілому, і державних фінансів, зокрема, зумовлюють необхідність глибокого переосмислення загальних теоретичних засад і підходів до формування та реалізації політики структурних трансформацій економіки і державних фінансів, які відбуваються і повинні відбутися згідно з євроінтеграційним вектором розвитку, обраним народом України.

Все це свідчить про те, що проблематика дослідження взаємопов’язаних структурних економічних (насамперед, у реальному секторі) і фінансових (насамперед, у сфері державних фінансів) трансформацій за умов цілеспрямованого подолання інституціональної невизначеності та фінансової нестабільності, є безумовно актуальною як з теоретичної, так і практичної точок зору.

Отже, вищевикладене свідчить про те, що *актуальність дисертаційної роботи Гасанова С.С. не викликає сумніву*, і дає підстави констатувати її теоретичну і практичну значимість як для науковців, так і для фахівців народного господарства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано згідно з Пріоритетними напрямками науково-дослідних робіт, затвердженими наказами Міністерства фінансів України № 1132 від 09.09.2011 р. (у редакції наказу № 703 від 12.06.2012), № 579 від 14.05.2014, а також відповідно до Тематичних планів науково-дослідної роботи ДННУ “Академія фінансового управління” за 2012–2010 рр., а саме: Тематичним планом НДР ДННУ “Академія фінансового управління” на 2012–2014 рр., погодженим Міністерством фінансів України, Тематичним планом науково-дослідної роботи ДННУ “Академія фінансового управління” на 2015–2017 рр., погодженим Міністерством фінансів України, Бюро відділення економіки НАН України, Міністерством освіти і науки України, Тематичним планом науково-дослідної роботи ДННУ “Академія фінансового управління” на 2018–2020 рр., погодженим Бюро відділення економіки НАН України, Міністерством освіти і науки України.

Дисертаційна робота пов'язана із виконанням наукових досліджень за 9-ма темами науково-дослідної роботи, а саме: “Забезпечення стійкості державних фінансів та розширення фіскального простору економічних реформ. Інституційні фактори забезпечення стійкості державних фінансів та розширення фіскального простору” (ДР № 0112U003353; 2012–2014 рр.); “Забезпечення стійкості державних фінансів та розширення фіскального простору економічних реформ. Стійкість державних фінансів України та обґрунтування заходів щодо її забезпечення” (ДР № 0112U003352; 2012–2014 рр.); “Забезпечення стійкості державних фінансів та розширення фіскального простору економічних реформ. Фінанси державних корпорацій та їх вплив на стійкість державних фінансів” (ДР № 0112U003354; 2012–2014 рр.); “Управління інституційними змінами в системі державних фінансів” (ДР № 0115U000933; 2015–2017 рр.); “Стабілізація фінансів державних корпорацій України в умовах євроінтеграційних процесів” (ДР № 0115U000934; 2015–2017 рр.); “Удосконалення регулювання у сфері державних фінансів: підтримка стійкості та адаптація до структурних змін економіки в умовах євроінтеграційних процесів” (ДР № 0115U000936; 2015–2017 рр.); “Розроблення концепції фіскальних правил та їх інституціональної й нормативної імплементації в систему середньострокового бюджетного планування в Україні” (ДР № 0118U000287; 2018–2020 рр.); “Тенденції та механізми інноватизації національних економік в умовах глобалізації” (ДР № 0118U000286; 2018–2020 рр.); “Науково-методичні засади порівняльного аналізу системи кількісних і якісних показників досліджень і розробок (R&D) відповідно до міжнародних та національних стандартів” (ДР № 0117U000601; 2017–2018 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна.

Проведений аналіз, наукові положення, висновки і рекомендації, що сформульовані в дисертаційній роботі С.С. Гасанова, є достатньо

обґрунтованими та достовірними. Автором опрацьовано значний обсяг наукових джерел, нормативно-правових актів, використано широкий спектр статистичних даних, звітів та аналітичних оглядів міжнародних організацій (МВФ, ОЕСР, Світового банку, Європейської комісії, ЄЦБ, Євростату, низки спеціалізованих установ ООН), дослідницьких матеріалів і публікацій українських та зарубіжних вчених і наукових установ тощо.

Особистий внесок автора, який відповідає критеріям наукової новизни, полягає в теоретико-методологічному розв'язанні важливої наукової проблеми формування політико-економічних засад парадигмального оновлення концепту структурних трансформацій економіки і державних фінансів з урахуванням інституціональної невизначеності, посиленням її негативного впливу на умови реалізації національних економічних інтересів; обґрунтування відповідних пропозицій щодо економічної політики структурних трансформацій, яка поєднує принципи раціональності, функціональності та стратегічного управління державними фінансами для сприяння прогресивним змінам у структурі видів економічної діяльності, що перетворюються на визначальні рушійні сили довгострокового економічного зростання (с. 46).

Докторська дисертаційна робота С.С. Гасанова характеризується аргументованим та логічно послідовним викладенням змісту і представленням результатів проведеного дослідження, має високу ступінь новизни та обґрунтованості висунутих наукових положень, висновків і рекомендацій, що підтверджено застосуванням широкого арсеналу загальнонаукових та аналітичних методів дослідження. Зокрема, у розділах 1 та 2, при розкритті політико-економічних основ дослідження структурних трансформацій та структурної політики автор застосовує системний підхід, історичний та логічний аналіз, методи індукції і дедукції; у розділах 3 та 4, для визначення класифікаційних ознак мега-сектору виробництва і розподілу знань за видами економічної діяльності, проведення порівняльних зіставлень сектору досліджень і розробок (R&D) в структурі національних економік, структурно-інституціональних та функціональних характеристик трансформаційних процесів у сфері державних фінансів, використовує методи аналізу і синтезу, економіко-статистичного та порівняльного аналізу; а для формулювання висновків і розроблення пропозицій застосовує метод теоретичних узагальнень (розділи 1–4).

Автор чітко визначив мету й завдання дослідження:

- розроблення теоретико-методологічних засад дослідження структурних трансформацій в економічній системі та їхнього впливу на функціонування державних фінансів в умовах інституціональної невизначеності; висвітлення еволюційних змін в структурі економічної діяльності, сутності концепції праці як неекономічного та економічного блага, а робочої сили – як невідчужуваної власності й капіталу; з'ясування особливостей трансформацій господарських і економічних систем, ролі рутин та інновацій у ході цих трансформацій;

- виявлення внутрішніх суперечностей транзитивних економік квазіринкового типу, формулювання критеріальних ознак квазіринку, форм державної експлуатації приватного сектору, що пов'язані з цими суперечностями, обґрунтування сутності фундаментальної інституціональної невизначеності та трансакційних витрат альтернативної координації;
- характеристика концептуальних взаємозв'язків цілей структурної політики в контексті її теоретичних проблем та обґрунтування системного характеру структурної політики економічної координації;
- розкриття взаємодії інституціональних, фіскальних та монетарних обмежень структурних реформ, з'ясування сутності та доведення необхідності парадигмального оновлення концепту структурних трансформацій в умовах коеволюційних процесів "онаучування" праці й капіталу;
- визначення класифікаційних ознак мега-сектору виробництва, алокації та відтворення знань (за видами економічної діяльності), а також здійснення порівняльного аналізу сектору досліджень і розробок (R&D) у структурі економіки України та деяких країн ОЕСР;
- розкриття структурної динаміки інституційних секторів економіки і державних фінансів, напрямів підвищення рівня прозорості та функціональності фінансів сектору загального державного управління, виявлення різноспрямованих впливів державних корпорацій на стан державних фінансів;
- обґрунтувати пропозиції щодо врахування фіскальних ризиків, запровадження фіскального таргетування та сучасних фіскальних правил із метою вдосконалення антициклічної фіскальної політики та стратегічного управління державними фінансами (с. 43-45).

Найважливіші результати та наукова новизна дисертації

Важливим здобутком автора є те, що в процесі розв'язанні важливої наукової проблеми та вирішення поставлених задач, у дисертаційній роботі використано нелінійний підхід, що дало змогу *розгорнути широку історико-економічну панораму*, яка охоплює не лише значну кількість економіко-теоретичних проблем, розгляд їхньої еволюції через призму історії економічної думки та творчі доробки великих економістів-мислителів (с.62-86), а й наводиться значний статистичний матеріал, як первинний фактологічний, і не лише з позицій історії економіки, а й сучасної господарської практики (розд.3-4).

Позитивної оцінки заслуговує також *міждисциплінарний характер дисертаційної роботи*. Широкий дослідницький простір дає використання методологічного арсеналу філософії (зокрема, реалізм «з людським обличчям» Х. Патнема для формулювання принципу методологічного реалізму), соціології, методологічні засади постіндустріалізму (при аналізі трьох секторів господарства), концептуальні підходи сучасних течій економічної науки, зокрема, складної за структурою та методологічно

суперечливої сучасної неокласики, еволюційної (при розгляді ролі і значення рутин) інституціональної та інформаційної економіки (с.129-146). Саме міждисциплінарний підхід дав можливість автору всебічно дослідити структурні трансформації економіки та державних фінансів, самі державні фінанси, інституційну проблематику цих процесів, у тому числі й зокрема проблему інституційної невизначеності.

Заслуговує на позитивну оцінку те, що вихідним методологічним пунктом розгортання логіки дослідження є аналіз як еволюційних, так й інституціонально-інноваційних змін, які відбуваються в структурі економічної діяльності. Варто погодитися з тим, що виняткове значення для розуміння економічної системи та ендогенних чинників її трансформаційних процесів має фіксація певної історичної форми “багатства” як категорії, яка була однією з первинних, базових категорій політичної економії впродовж усієї історії її розвитку.

Необхідно наголосити, що до найважливіших результатів та наукової новизни дисертації можна віднести те, що автором *вперше обґрунтовано* наукове положення про необхідність і можливості застосування принципу методологічного плюралізму в дослідженнях складних різнорівневих процесів структурних трансформацій національних економік, а доцільність застосування складових принципу методологічного плюралізму (методологічний індивідуалізм, методологічний реалізм та методологічний інституціоналізм) у певних комбінаціях залежить від особливостей об’єкта, предмета, цілей, задач і рівнів дослідження структурних трансформацій (с. 47, 73-86).

Важливим є те, що застосування автором принципу методологічного інституціоналізму дало змогу ввести в науковий обіг поняття “фундаментальна інституціональна невизначеність”, що характеризує певний реальний стан державних інститутів, за якого суб’єкти економічної діяльності втрачають можливості достовірно оцінити вплив зазначених інститутів на умови економічної діяльності та приймати раціональні рішення. У свою чергу показано, що фундаментальна інституціональна невизначеність породжує трансакційні витрати особливого типу – “трансакційні витрати альтернативної координації”, які необхідні для тимчасового утримання економічної системи від розпаду, а одночасно також мають місце як перманентні “провали” держави (хронічні інституціональні “відмови”), так і особливі “провали” ринкових механізмів координації, а економічна система реально функціонує як квазіринкова (с. 47-48, 147-171).

Принципово новим є те, що еволюційні зміни в структурі економічної діяльності досліджено із залученням принципу методологічного індивідуалізму в тісному зв’язку з глибинними реальними процесами дихотомії “праця – капітал”, що відбуваються безперервно і формують якісно новий інституціональний тип продукування багатства, в якому матеріальне та інтелектуальне виробництво інтегруються в єдине ціле, а багатство виступає у формі розвинутих здібностей до творчої, інтелектуальної,

наукової діяльності та глобального інтелектуального (знанневого) капіталу. На відміну від ортодоксальних поглядів, які є усталеними в різних течіях економічної теорії, працю в дисертаційній роботі визначено не як тягар/жертву, а як економічне благо, що з ускладненням структури продукування багатства набуває дедалі більшого системоутворюючого значення для прогресивних економічних і фінансових трансформацій. Зазначено, що перехід від праці як неекономічного блага до праці як блага економічного – сутність її внутрішньої трансформації, а також сформульовано наукове положення про те, що заробітна плата сучасних найманих працівників фактично відображає орендні відносини, які складаються між ними та роботодавцями з приводу використання робочої сили як власності та капіталу (с. 106-128).

Важливим є те, що спираючись на принцип методологічного реалізму, автором висунуто положення про необхідність парадигмального оновлення концепту структурних трансформацій, що був сформований у 30–50-х роках минулого століття у вигляді трьохсекторної моделі “аграрний сектор – промисловість – сфера послуг”. Вказана тріада – суттєве спрощення реальних структурних змін, що відбуваються. Зокрема, в авторському тлумаченні оновлення концепту структурних трансформацій пов’язане з розвитком у системі видів економічної діяльності та в структурі національних економік особливого мега-сектору виробництва, алокації та відтворення знань, який за сучасних умов та чинної міжнародної класифікації видів економічної діяльності (ISIC Rev. 4) і з урахуванням пропозицій автора може включати три види економічної діяльності (за відповідними кодами): “М. Професійна, наукова та технічна діяльність”, “J. Інформація та телекомунікації”, “P. Освіта” (пп. 3.1, 3.2).

Виходячи з цього, автором доведено, що структура розділу “М”, застосовувана в міжнародній (ISIC Rev. 4), європейській (NACE Rev. 2) та національній (КВЕД-2010) класифікаціях видів економічної діяльності, не відповідає сучасним вимогам до міжнародних порівнянь сектору R&D в умовах формування інноваційної економіки, що базується на знаннях, а тому запропоновано внести зміни до зазначених класифікацій, а саме – виокремити самостійний розділ видів економічної діяльності “N. Наукові дослідження та розробки” й провести необхідне перекодування інших розділів.

Саме застосування принципу методологічного реалізму дало змогу автору зробити висновок про те, що так званий перехідний період в Україні (де-факто) ще не закінчився, національна економіка в умовах фундаментальної інституціональної невизначеності функціонує як квазіринкова, а реальні структурні трансформації відбуваються за моделлю “3-D”: деіндустріалізація – деінтелектуалізація – деінституціоналізація, і впродовж останніх років ця модель перетворилася на “7-D” і доповнилася, як зазначає автор, ще чотирма складовими: депрофесіоналізація – дезорганізація – дезінтеграція – десуверенізація (с.183).

Виходячи з цього, автор, вболіваючи за долю країни, обґрунтовує висновок про те, що результатами структурних трансформацій, які відбувалися в країні протягом майже тридцяти років, є перехід національної економіки до периферійної зони європейської та світової економік, держави – до стану інституціональної фрагільності (ламкості, крихкості), державних фінансів, та до високого ступеня боргової залежності, фіскальних ризиків і хронічної нестійкості.

Такий невтішний висновок про стан справ у країні, дає можливість обґрунтувати концептуальне положення щодо посилення структурної взаємозалежності фінансів інституційних секторів національної економіки під впливом як екзогенних, у тому числі глобалізаційних, так і ендегенних факторів. У цьому контексті проблема стійкості державних фінансів є одночасно і структурною, і функціональною, і інституціональною, що передбачає впровадження системного та інституціонально забезпеченого фіскального таргетування, яке охоплює процеси консенсусного політичного й економічного обґрунтування, ухвалення та дотримання стратегічних пріоритетів, середньострокових обмежень і правил бюджетно-податкової політики з метою антициклічного фіскального регулювання, забезпечення стійкості державних фінансів.

Поряд із цим, на противагу попередньому поширеному підходу ототожнення стійкості державних фінансів із фіскальною стійкістю, а останню – зі станом балансу державного бюджету, автор обґрунтовує цілісний підхід до концепції стійкості державних фінансів, котра фактично означає стійкість фінансів всіх інституційних підсекторів державного сектору, формулює основні напрями теоретичних і прикладних досліджень фіскальних правил та визначає основні етапи формування концепції фіскальних правил в Україні (4.1-4.4).

Необхідно зазначити, що у дисертаційній роботі ряд наукових положень удосконалено, зокрема: визначення змісту та структурування національних економічних інтересів (с.157-165); систематизацію критеріїв квазіринкової економіки “пострадянського типу” та співвідношення реальних форм ринку за видами економічної діяльності як важливий об’єктивний критерій оцінки ступеня “ринковості” чи “квазіринковості” економіки; трактування форм державної експлуатації приватного сектору (с.170-171); порівняльний аналіз Класифікації функцій органів державного управління ООН (COFOG) і вітчизняної Функціональної класифікації видатків та кредитування бюджету в частині зв’язків R&D із функціями органів державного управління, завдяки чому встановлено, що класифікація R&D, яка використовується у Функціональній класифікації, не відповідає двом важливим принципам COFOG (п. 3.2).

Також ряд наукових положень досліджуваної проблеми набули подальшого розвитку у дисертації, а саме: концептуальні взаємозв’язки цілей структурної політики та взаємодії інституціональних, фіскальних і монетарних обмежень структурних реформ; узагальнення основних напрямів

підвищення рівня прозорості та функціональності фінансів сектору загального державного управління з урахуванням міжнародного досвіду; засади оцінювання різноспрямованих впливів державних корпорацій на стан державних фінансів; підходи до стратегічного управління державними фінансами з урахуванням необхідності посилення координації монетарної та фіскальної політик.

Повнота викладу основних положень та висновків дисертації в опублікованих працях.

Дисертаційна робота побудована логічно, послідовно, у відповідності до поставленої мети та сформульованих завдань.

Автореферат за змістом відповідає основним положенням дисертації, відображає її структуру та логіку викладення матеріалу.

Основні положення та отримані наукові результати дисертації достатньою мірою висвітлено 118 наукових працях, виконаних автором самостійно та у співавторстві, з яких: 11 монографій (у т.ч. 2 одноосібні обсягом 30,5 друк. арк.); розділи у 42 колективних монографіях (у т.ч. в одній закордонній), обсяг, який належить автору – 17,24 друк. арк.; статті у 43 фахових виданнях та виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз (у т.ч. в 2 іноземних періодичних виданнях), обсяг, який належить автору – 26,62 друк. арк.; 22 наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації (у т.ч. в 6 іноземних виданнях), обсяг, який належить автору – 7,41 друк. арк. Загальний обсяг опублікованих робіт, що належить особисто автору, становить 98,67 друк. арк. По темі дисертації опубліковано одноосібну монографію “Структурні трансформації економіки і державні фінанси: проблеми методології, теорії, економічної політики” обсягом 20,5 друк. арк. Зміст публікацій повною мірою відповідає основним положенням дисертаційної роботи.

Наукове та практичне значення результатів і висновків дисертації.

Наукова значимість отриманих у дисертації результатів полягає у удосконаленні методології та проблематики дослідження структурних трансформацій економіки і державних фінансів. Практичне значення одержаних наукових результатів дисертаційної роботи Гасанова С.С. полягає у розробленні рекомендацій та пропозицій щодо удосконалення механізмів економічної політики сприяння прогресивним структурним трансформаціям національної економіки та забезпечення стійкості державних фінансів за умов інституціональної невизначеності. Наукові результати і висновки розглядуваної дисертації аргументовані і достовірні, чого надає їм доброякісна джерельна база. Автором використано значну кількість різноманітної економічної літератури.

Основні положення та результати дисертаційної роботи Гасанова С.С., які винесено на захист, переважною мірою були апробовані в науковому середовищі впродовж 2011–2018 р. р., зокрема, на засіданнях відділів теорії

економіки і фінансів, державних фінансів, фінансів інституційних секторів економіки, бюджетної системи, засіданнях Вченої ради ДННУ Академія фінансового управління, та на понад 30-ти міжнародних, всеукраїнських, регіональних наукових та науково-практичних конференціях, симпозіумах, семінарах, круглих столах тощо шляхом доповідей, виступів, повідомлень, публікацій тез в Україні та за її межами, а також оприлюднені у вигляді наукових публікацій.

Практична цінність одержаних наукових результатів дослідження полягає у наступному:

по-перше – у розкритті змісту місії, цілей, напрямів стратегії реформування управління державними фінансами, розроблення та впровадження фіскальних правил;

по-друге – в удосконаленні інституціональних механізмів координації монетарної та фіскальної політик, посилення впливу інструментів монетарної політики на прогресивні структурні зміни в національній економіці з урахуванням необхідності забезпечення фінансової стабільності та стійкості державних фінансів, упровадження фіскальних правил та фіскального таргетування в систему управління державними фінансами;

по-третє – в пропозиції щодо удосконалення державної структурної політики, подолання інституціональних деформацій та необґрунтованих фінансових обмежень структурних реформ, забезпечення дієвої координації монетарної та фіскальної політик з метою стимулювання розвитку реального сектору національної економіки, підвищення частки досліджень і розробок (R&D) та в цілому сектору виробництва й розподілу знань у структурі створюваної доданої вартості, посилення стійкості державних фінансів шляхом упровадження концепції фіскальних правил в систему середньострокового бюджетного планування;

по-четверте – в пропозиції щодо напрямів підвищення фінансової стабільності державних підприємств, упровадження системи оцінювання та попередження фіскальних ризиків, пов'язаних з їх діяльністю, удосконалення корпоративного управління державними підприємствами та забезпечення прозорості фінансової та не фінансової звітності, моніторингу індикаторів їх фінансової стійкості згідно з відповідними рекомендаціями міжнародних організацій, модернізації механізмів державного фінансування розвитку інфраструктури національної економіки;

по-п'яте – у визначенні напрямів раціоналізації програмної структури бюджетних видатків на розвиток вищої освіти і підготовку наукових кадрів, реформування державного замовлення;

по-шосте – в удосконаленні фінансових механізмів структурної політики та регіонального розвитку в умовах децентралізації, модернізації механізмів державного фінансування розвитку інфраструктури, впровадження системи оцінювання та попередження фіскальних ризиків, пов'язаних з діяльністю великих державних підприємств тощо.

Зазначені пропозиції впроваджено:

- Міністерством фінансів України при формуванні Стратегічного плану діяльності Міністерства при розробленні Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 № 143-р, та Плану заходів з її реалізації, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.05.2017 № 415-р, та Стратегії розвитку системи управління державними фінансами та Плану заходів щодо її реалізації, схваленої та відповідно затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.08.2013 № 774-р;

- Радою Національного банку України у вигляді аналітичних матеріалів, що використані у поточній роботі Вищої експертної ради в ході підготовки пропозицій до Стратегії монетарної політики Національного банку України, схваленої рішенням Ради Національного банку України від 13.07.2018 № 37-рд, Основних напрямів грошово-кредитної політики на 2019 рік та середньострокову перспективу, схвалених рішенням Ради Національного банку України від 11.09.2018, а також при розгляді відповідних пропозицій (у межах компетенції) до Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки та Плану заходів з її реалізації;

- Українським союзом промисловців і підприємців при підготовці “Антикризової програми спільних дій влади та бізнесу: невідкладні рішення”, ухваленої XIV з’їздом Українського союзу промисловців і підприємців, пропозицій до “Плану невідкладних заходів щодо подолання надзвичайної ситуації в економіці України” (2016–2017 рр.), стратегічного документа УСПП “Платформа економічного патріотизму: невідкладні заходи (2018–2019 рр.)”;

- Національною академією наук України та Міністерством фінансів України при розробленні постанови Кабінету Міністрів України “Питання координації діяльності деяких наукових установ” від 23.09.2014 № 473;

- Міністерством інфраструктури України в процесі модернізації механізмів державного фінансування розвитку інфраструктури національної економіки;

- Міністерством освіти і науки України при підготовці законопроектів з питань реформування державного фінансування вищої освіти робочою групою, утвореною відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 21.03.2017 № 448;

- Висновки та пропозиції використано Комітетом Верховної Ради України з питань підприємництва та промислової політики, Радою підприємців при Кабінеті Міністрів України, Запорізькою обласною державною адміністрацією, а також впроваджено у навчальний процес Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана та діяльність Інституту післядипломної освіти ДННУ “Академія фінансового управління” тощо.

Таким чином, отримані автором наукові висновки та практичні рекомендації у сукупності забезпечують теоретичне підґрунтя для подальшої

розробки проблематики структурних трансформацій економіки і державних фінансів в умовах інституціональної невизначеності та їх практичної реалізації.

Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи

1. Поряд з позитивним, зокрема, з авторським тлумаченням оновлення концепту структурних трансформацій, що пов'язане з розвитком у системі видів економічної діяльності та в структурі національних економік особливого мега-сектору виробництва, алокації та відтворення знань, дискусійним є твердження автора, що попередній концепт структурних трансформацій що був сформований у 30–50-х роках ХХ ст. у вигляді трисекторної моделі “аграрний сектор – промисловість – сфера послуг”, і що вказана тріада є суттєвим спрощенням реальних структурних змін, що відбуваються. Необхідно зазначити, що цей концепт почав формуватися у 1940-60-х рр. завдяки працям К. Кларка та Ж. Фурастьє, і згодом став методологічною основою концепції постіндустріалізму, має важливе значення й сьогодні, і в міру зміни галузевої структури та структури зайнятості не лише не втратив свого значення, а й наповнюється новим змістом, слугуючи теоретико-методологічною основою становлення постіндустріального суспільства та економіки, та їхньої еволюції в інформаційно-цифрове (знаннєве) суспільство та економіку.

2. Враховуючи значне місце в роботі інституціональної проблематики, дискусійним є питання стосовно використання автором в роботі поняття “інститут” та “інститути”, правові “інститути” тощо, оскільки у вітчизняній науці і літературі поширеним і коректнішим є підхід на основі вчення Д. Норта, який передбачає використанні поняття “інституція” та “інституція” (а не «інститут»), їх види, та організація (установа). Оскільки використання загального поняття “інститут” не завжди свідчить, про що саме йдеться – про правила гри (формальні, неформальні та інституції третього виду), або ж про установи та організації як учасників гри за визначеними правилами, чи взагалі про щось інше, третє. Також при дослідженні структурних трансформацій та їхніх механізмів, більшу увагу потрібно було приділити можливості використати в роботі саме поняття “інституції третього виду”, як механізмів, або ж виду та способу забезпечення ефективного функціонування формальних та неформальних інституцій як правил гри.

3. Автор значну увагу приділяє інституціональній невизначеності, як фактору, що впливає на структурні трансформації економіки і державних фінансів, та за якої гостро постає проблема інституціонального вибору – до яких інститутів (формальних чи неформальних) необхідно пристосовувати (і якими шляхами) індивідуальні або колективні дії. На нашу думку, Зміст інституціональної невизначеності значно ширший, і залежить від багатьох чинників, а саме: від якості наявних формальних та неформальних інституцій, а також інституцій третього виду, траєкторії інституційних змін, якості інституційних (суспільних, політичних, економічних) середовищ,

наявності чи відсутності інституційних порожнеч та пасток, мінливості рутин, досвіду трансплантації (інплантації) інституцій, готовності суспільства та наявності політичної волі державного керівництва до інституціональних трансформацій та зменшення інституціональної невизначеності. До того ж, наявність інституцій поганої чи незадовільної якості, ще не є означає наявності інституціональної невизначеності. Також не можна повною мірою погодитися з тією тезою, що саме інституціональна невизначеність породжує корупцію та тіньову економіку. Щодо тіньової (позалегальної економіки), то її природа суто інституціональна, і полягає вона у відмінностях ціни легальності та позалегальності функціонування економіки. Проблема в тому, що високий рівень тінізації економіки взагалі, і в Україні зокрема, зумовлений занадто високою ціною легальності (ускладнена дозвільна процедура, високі податки, корупція тощо).

4. Висвітлюючи місце і роль держави при реалізації економічної політики і структурних трансформацій, зокрема, зазначаючи, що держава майже в усіх країнах проводить достатньо активну структурну політику, незважаючи на ідеологічні постулати вільного та конкурентного ринку, “провали” ринку та “провали” держави протистоять один одному в сфері структурної політики, а окремі структурно-економічні проблеми не підвладні ні ринку, ні державі, а вимагають інституціональних підходів – колективних угод, міжнародних домовленостей та інших методів координації, не можна повною мірою з цим погодитися. По-перше, автор постійно користується поняттями “вільний ринок”, “ринкова економіка”, хоча у світі вже давно чистої ринкової економіки та вільного ринку немає. Швидше мова повинна йти про “змішану економіку”, де держава відіграє не пасивну роль, опираючись на класично-неокласичну методологічну засаду “Laissez faire, laissez passe”. До того ж, “провали” ринку та держави протистоять один одному не лише в сфері структурної політики, а й інституціональній сфері.

5. Характеризуючи національну економіку як, “по суті квазіринкову” (п. 1.5, розд. 1), автор напевне таким чином її характеризує, як де-факто, а не де-юре, і дає досить песимістичну оцінку у межах 3Д – деіндустріалізація, деінтелектуалізація та деіндустріалізація, і 7Д, доповнюючи характеристику депрофесіоналізацією, дезорганізацією, дезінтеграцією та десуверенізацією. Однак ми не можемо повною мірою погодитися з характеристикою квазіринкової економіки, оскільки Україна офіційно має статус країни з ринковою економікою з 30.12.2005 р., про що в роботі не згадується. Україна втратила статус країни з перехідною економікою, після того як 21.12.2005 р. Рада міністрів ЄС виключила її зі списку країн з перехідною економікою в рамках антидемпінгового законодавства. США такий статус Україні надали в лютому 2006 року, а членом СОТ (ГАТТ) Україна стала 16.05.2008 р., йдучи до цього з 30.11.1993 р.

6. Не зважаючи на те, що в роботі міститься значний статистичний та ілюстративний матеріал, все ж, по-перше, в роботі він розміщений не рівномірно, зокрема, перша таблиця в тексті присутня лише аж у пункті 2.1, а

автореферат взагалі не містить жодного ілюстративного матеріалу, хоча зміст дисертації дає таку можливість.

7. Незважаючи на те, що загалом в роботі використано значний статистичний та фактологічний матеріал за значний хронологічний період, все ж часом можна зустріти застарілі дані. Так у табл. 2.3. п. 2.3., при характеристиці структури валового нагромадження основного капіталу за інституційними секторами економіки, подано дані за 2003 та 2012 рр., хоча після того минуло вже понад 6 років.

Висновок про відповідність дисертації вимогам “Порядку присудження наукових ступенів”.

Дисертаційна робота Гасанова Сергія Станіславовича “Структурні трансформації економіки і державних фінансів в умовах інституціональної невизначеності” є завершеним самостійним дослідженням, отримані результати характеризуються науковою новизною та роблять вагомий внесок у розв’язання актуальної наукової проблеми формування політико-економічних засад парадигмального оновлення концепту структурних трансформацій економіки і державних фінансів з урахуванням інституціональної невизначеності.

Приріст знань з обраного предмету дослідження пов’язаний з авторськими теоретичними узагальненнями щодо посилення негативного впливу інституціональної невизначеності на умови реалізації національних економічних інтересів; обґрунтування відповідних пропозицій щодо економічної політики структурних трансформацій, яка поєднує принципи раціональності, функціональності та стратегічного управління державними фінансами для сприяння прогресивним змінам у структурі видів економічної діяльності, що перетворюються на визначальні рушійні сили довгострокового економічного зростання.

Незважаючи на окремі вищезазначені недоліки та дискусійні положення дисертаційної роботи, необхідно зазначити, що її основні положення, висновки та рекомендації мають належну аргументацію, достатньою мірою обґрунтовані та науково достовірні. Отже, дисертація Гасанова С.С. є завершеною науковою працею, виконаною самостійно, в ній вирішена актуальна наукова проблема та отримані обґрунтовані результати, які будуть сприяти подальшому розвитку структурних трансформацій економіки і державних фінансів в умовах інституціональної невизначеності.

Автореферат дисертації належно розкриває основні її положення та висновки, є ідентичним дисертації за структурою та змістом і не містить інформації, що є відсутньою у дисертаційній роботі. Всі результати і висновки, що сформульовані у дисертації, одержані автором особисто.

Викладене вище дає підстави зробити загальний висновок, про те, що дисертаційна робота “Структурні трансформації економіки і державних фінансів в умовах інституціональної невизначеності” відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, визначених пунктами 9, 10, 12, 13, 14 “Порядку присудження наукових ступенів”, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами та доповненнями), а її автор Гасанов Сергій Станіславович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.01 – економічна теорія та історія економічної думки.

Офіційний опонент
доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії,
макро- і мікроекономіки
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

А. О. Маслов

ПІСЬМО
ВЧЕКИЙ
НАКАУДІ
д.с. 0

